

UDK UDK: 005.96:159.944.4

Primljeno: 30. 05. 2018.

Izvorni naučni rad

Original scientific paper

Almedina Mahmutović, Milena Nikolić

SPOLNE RAZLIKE U PERCEPCIJI PROFESIONALNE OPTEREĆENOSTI KOD EDUKACIJSKO-REHABILITACIJSKIH STRUČNJAKA

Stres i profesionalna opterećenost kod edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka identifikovani su kao značajan problem. Stoga je predmet ovog istraživanja usmjeren na analizu utjecaja spola na pojavu profesionalne opterećenosti kod edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka. Cilj istraživanja bio je ispitati da li postoje razlike u stepenu ispoljavanja profesionalne opterećenosti kod ovih stručnjaka u odnosu na spol. Istraživanjem su obuhvaćena 102 edukacijsko-rehabilitacijska stručnjaka oba spola i to 31 (30,4%) muškog spola i 71 (69,6%) ženskog spola. Za procjenu su korištena dva mjerna instrumenta: opšti upitnik i Ček lista izgaranja. Rezultati istraživanja su pokazali da spol ne utiče na pojavnost profesionalne opterećenosti kod edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka. Dobijeni rezultati nisu u skladu s očekivanim jer se pretpostavljalo da će edukacijsko-rehabilitacijski stručnjaci ženskog spola ispoljavati veći stupanj profesionalne opterećenosti. U radu će se diskutovati o dobijenim rezultatima, te ukazati i na ograničenja ali i prednosti provedenog istraživanja.

Ključne riječi: stres; Burnout sindrom; edukacijsko-rehabilitacijski stručnjaci; profesionalna opterećenost

UVOD

Edukacijsko-rehabilitacijski stručnjak je naziv za stručnjaka iz područja specijalne edukacije i rehabilitacije. Ovaj naziv zamjenjuje nekadašnji termin defektolog, koji je zbog pežorativnog prizvuka napušten. Premda na području Balkana nemamo zajedničkog naziva za profile koji se bave problematikom različitih vrsta ometenosti, u ovome radu koristiće se pojam edukacijsko-rehabilitacijski stručnjaci kao zamjena terminu defektolog. U edukacijsko-rehabilitacijske stručnjake ubrajamo: defektologe oligofrenologe, somatopede i tiflologe, koji se danas nazivaju jednim nazivom specijalni edukatori rehabilitatori, te defektologe logopede, surdoaudiologe i socijalne pedagoge.

Stres i profesionalna opterećenost kod edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka identifikovani su kao značajan problem prilikom rada s osobama s posebnim potrebama, a očituju se u čestom napuštanju radnog mjesta ili obavljanju posla neefikasno, bez volje i entuzijazma. Pojam profesionalna opterećenost se odnosi na stanje psihičke i emocionalne iscrpljenosti, koja dovodi do smanjenja produktivnosti na poslu. U posljednjih nekoliko godina puno pažnje se posvećuje ovom fenomenu, a veliki broj stručnjaka koristi se popularnim nazivom za ovaj fenomen „burnout sindrom“. Mnoga istraživanja su rađena na temu profesionalne opterećenosti u određenim zanimanjima iz područja socijalne i zdravstvene zaštite. Mali je broj istraživanja na području Balkana koja su provedeni na temu profesionalne opterećenosti kod edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka koji rade djecom s posebnim potrebama.

Termin Burnout u stručnu literaturu uvodi Herbert J. Freudenberger 1974. godine (Maćešić-Petrović i Žigić 2009). Termin je prvi put upotrijebljen u vezi sa zapažanjem Frojdenbergera i njegovih saradnika u radu u slobodnim kliničkim uvjetima. Zapaženi fenomen odlikovao se osjećajem neuspjeha, iscrpljenošću i zamorom izazvanim postavljanjem pretjeranih zahtjeva u odnosu na energiju, snagu i sposobnost pojedinca u kontekstualnoj situaciji posla. Maslach (1982), koja se ubraja u najpoznatije istraživače burnouta, definira ga kao sindrom emocionalne iscrpljenosti, depersonalizacije i smanjenog osobnog, profesionalnog ispunjenja kod djelatnika koji rade s ljudima. Arosen, Pines & Kafry (1983) opisuju burnout kao psihičko stanje koje se često javlja u osoba koje su u svom odnosu prema klijentima, pacijentima i kolegama u ulozi davaoca, a naročito tragično pogađa one osobe koje su jednom bile pune entuzijazma i idealizma prema svojim klijentima. Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije, burnout se može definirati kao stanje fizičke, emocionalne

i mentalne iscrpljenosti koja je rezultat dugoročnog rada prilikom izlaganja situacijama koje su emotivno zahtjevne (Leka & Jain 2010).

Burnout nije prepoznat kao poseban poremećaj u DSM-5. Međutim, on je uključen u MKB-10, i može se naći u problemima koji se odnose na upravljanje poteškoćama u životu (Z73) (Wikipedia 2017). Socijalne psihologinje Christina Maslach i Susan Jackson razvile su najkorišteniji instrument za procjenu profesionalne opterećenosti, koji se zove Maslach Burnout Inventory. Burnout se u Maslach Burnout Inventory operacionalizuje kao trodimenzionalni sindrom koji se sastoji od iscrpljenosti, cinizma i neefikasnost (Maslach, Jackson & Leiter 1996).

Glavnim uzrokom pojave profesionalne opterećenosti smatra se stres, koji predstavlja okidač u pojavi svih stanja koja prate fenomen profesionalne opterećenosti, kao što su emocionalna depersonizacija, strah od neuspjeha, iscrpljenost, pojava raznih hroničnih i malignih oboljena kojima je pridonijela opterećenost na poslu. Stres i profesionalna opterećenost su u korelaciji, jedni dovode do drugih. Koncept stresa se može formalizovati i kroz sljedeće dvije ideje. Prva je da tijelo poseduje iznenađujuće sličan set psiholoških reakcija (sumirane kao reakcije na stres) na širok spektar stresora (gdje je „stresor“ bilo šta što može dovesti do stresne reakcije), a druga ideja je da hronični stres može dovesti do razvoja bolesti (Sapolsky 2004). Reakcija na stres može da nastane ne samo kao reakcija na stvarne psihološke i fizičke događaje, nego i u njihovom očekivanju. Ovaj posljednji tip stresa se naziva „psihološki“ i smatra se u današnjem društvu glavnim razlogom hroničnog stresa (Vićentić i sar. 2012).

Prema Ajduković i Ajduković (1996) profesionalni stres označava nesuglasje između zahtjeva radnog mjesta i okoline spram naših mogućnosti, želja i očekivanja da tim zahtjevima udovoljimo.

Pored stresa navodi se još nekoliko uzroka pojave profesionalne opterećenosti kod edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka, koji se mogu podijeliti u dvije velike grupe: karakteristike radne sredine (organizacijski faktori) i odnos između pojedinca i klijenta (Arandelović i sar. 2013).

Pregled znanstvene literature i istraživanja pokazuje da se profesionalnom stresu i sagorijevanju počela pridavati pažnja u ranim 1980-im godinama (Cherniss 1980; Freudenburger & Richelson 1980; Maslach & Jackson 1981, 1986) te da profesionalci izloženi stresu u radnom okruženju mogu osjećati tjeskobu, depresiju, sagorijevanje i druge fizičke i mentalne poteškoće. Novija istraživanja posvećuju povećanu pažnju konceptualiziranju stresa kroz pristup koji definira stres kao posljedicu interakcije između podražaja iz okoline i individualnih reakcija (Škrinjar 1997).

Posljednjih godina u svijetu su učestala istraživanja pojavnosti stresa kod edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka, a koja su se bavila utjecajem različitih faktora na pojavu istog. Tako je proučavan utjecaj primjene strukturiranih programa za rad s osobama s autizmom (Galić i Škrinjar 2010; Zarafshan, Mohammadi, Ahmadi & Arsalani 2013), utjecaj mjesta rada – inkluzija i posebne škole (Cecil, Christopher & William 2002; Delić 2008; Roach 2009), utjecaj podrške koju ovi stručnjaci dobijaju (Boujut, Dean, Grouelle & Cappe 2016), opažanje prihvaćenosti djece s posebnim potrebama (Subotić 2010), povezanost izgaranja sa strategijama kognitivno emocionalne regulacije (Popov i Stefanović 2016), kao i utjecaj radnog staža (Gašpar, Koštić i Karaman 2016).

Analizom navedenih istraživanja može se uočiti da su se ista bavila utjecajem različitih faktora na pojavu profesionalne opterećenosti edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka, ali je vrlo mali broj istraživanja koja su se bavila utjecajem spola na pojavu profesionalne opterećenosti kod edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka. Pronađena su dva istraživanja u kojima je uočeno da edukacijsko-rehabilitacijski stručnjaci ženskog spola koji rade s djecom s autizmom doživljavaju značajno viši nivo izgaranja i opšte probleme mentalnog zdravlja u odnosu na edukacijsko-rehabilitacijske stručnjake ženskog spola koji rade s djecom s drugim smetnjama u razvoju (Vercambre et al. 2010; Zarafshan et al. 2013).

Na temelju navedenog nametnuo se i problem ovoga istraživanja, a koji je usmjeren na analizu utjecaja spola na pojavu profesionalne opterećenosti kod edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka koji rade kako u posebnim ustanovama tako i u redovnim školama. Akcenat je stavljen na stručnjake koji rade s djecom s autizmom i s djecom s intelektualnim teškoćama.

Cilj istraživanja bio je ispitati da li postoje razlike u stepenu ispoljavanja profesionalne opterećenosti kod edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka s obzirom na spol.

METODE RADA

Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika činila su 102 ispitanika, a istraživanje je provedeno u nekoliko ustanova: Zavod za odgoj i obrazovanje osoba sa smetnjama u psihičkom i tjelesnom razvoju Tuzla, Škola za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju osoba s poteškoćama u

psihofizičkom razvoju Zenica, JU Zavod za specijalno obrazovanje i odgoj djece "Mjedenica", Centar za djecu i omladinu s posebnim potrebama „Los Rosales“ i u nekoliko redovnih škola koje imaju zaposlene edukacijsko-rehabilitacijske stručnjake na području BiH. U istraživanju nisu sudjelovali svi edukacijsko-rehabilitacijski stručnjaci iz spomenutih ustanova, već samo oni koji su dali svoj pristanak za sudjelovanje u istraživanju. Struktura ukupnog uzorka (N=102) u odnosu na spol bila je sljedeća: 31 (30,4%) ispitanik muškog spola i 71 (69,6%) ispitanika ženskog spola. Veći broj ispitanika ženskog spola je očekivan s obzirom da osobe ženskog spola znatno češće odabiru ovu profesiju.

Mjerni instrument

Za potrebe istraživanja korištena su dva mjerna instrumenta i to: Opšti upitnik i Ček lista izgaranja (Hart 2009). Opšti upitnik je konstruiran za potrebe ovog istraživanja, a sadržavao je varijable kojima su dobijeni podaci o sociodemografskim karakteristikama ispitanika (dob, spol, stepen obrazovanja, završeni smjer na edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu, dužina radnog staža) i uslovima rada (rad s osobama s autizmom ili s osobama s intelektualnim teškoćama, stepen teškoće kod djece s kojom rade, dobna skupina s kojom rade, broj osoba s kojima rade, rad pri redovnoj školi ili posebnoj školi, provođenje edukacije o strategijama sprječavanja profesionalne opterećenosti u ustanovi). Ček lista izgaranja (The Burnout Checklist; Hart 2009) koristila se je za mjerenje stepena profesionalnog izgaranja. Ček lista izgaranja se sastoji od 20 tvrdnji sa petostepenom skalom odgovora. Način bodovanja je sljedeći: 20-30 (nema izgaranja); 31-45 (normalan skor); 46-60 (blagi simptomi izgaranja); 61-75 (početak značajnog izgaranja); 80 ili više (izraženo izgaranje). Koeficijent pouzdanosti za ovu skalu je zadovoljavajući ($\alpha=.94$).

Način provođenja istraživanja

Istraživanje je provedeno u periodu od prvog polugodišta školske godine do početka drugog polugodišta 2016/2017. godine tokom kojeg su ispitanici sa šireg područja BiH bili ispitani metodom anonimnog anketnog upitnika. Ideja istraživanja je prvobitno bila predstavljena direktorima ustanova kako bi se dobilo dopuštenje za anketiranje zaposlenih a u slučaju potreba prikupljene su suglasnosti i nadležnih ministarstava. Bila je obezbijeđena mogućnost anketiranja elektronskim putem za koju su direktori ustanova morali dati svoju suglasnost. Ako su se direktori ustanova

odlučili na pismeno ispitivanje, podijeljeni su pismeni obrasci mjernih instrumenata zaposlenicima u ustanovama u kojima rade. Ispitanici su na pitanja odgovarali zaokruživanjem jednog od ponuđenih odgovora i dopisivanjem odgovora. Proces ispitivanja trajao je od 10 do 20 minuta.

Metode obrade podataka

Nakon provedenog istraživanja, izvršena je se statistička analiza podataka koja je urađena u okviru statističkog paketa SPSS 23.0 (Statistical Package for the Social Sciences for Windows), a uključivala je deskriptivnu analizu (frekvencije, procenti, aritmetička sredina, standardna devijacija) i t-test korišten za ispitivanje razlika između ispitanika u odnosu na spol.

REZULTATI

U istraživanju se željelo ispitati da li spol utječe na stupanj profesionalne opterećenosti edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka, jer se pošlo od pretpostavke da će edukacijsko-rehabilitacijski stručnjaci ženskog spola ispoljavati veći stupanj profesionalne opterećenosti. U Tabeli 1. prikazani su rezultati deskriptivne statistike za profesionalnu opterećenost edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka u odnosu na spol.

U Tabeli 1. može se vidjeti da su veće prosječne vrijednosti dobijene kod ispitanika muškog spola za većinu ispitivanih varijabli kao i za ukupan rezultat ($AS=39,39$) u odnosu na ženski spol gdje je aritmetička sredina iznosila ($AS=36,58$). Obje skupine ispitanika se na osnovu vrijednosti aritmetičkih sredina mogu svrstati u skupinu s normalnim stupnjem pojave profesionalne opterećenosti. Veće standardne devijacije su zabilježene kod muškog spola ($SD=15,257$) što znači da se muškarci unutar skupine znatno više razlikuju, dok je standardna devijacija kod ženskog spola iznosila $SD=12,378$, te se može konstatovati da i kod njih postoji razlika unutar grupe. I kod muških i kod ženskih ispitanika najveća aritmetička sredina je dobijena za varijablu 1 "Da li ste postali umorni ili iscrpljeni na kraju dana?" (muški $AS=2,94$; ženski $AS=2,58$). Najmanja aritmetička sredina kod muških ispitanika je dobijena za varijablu 15 "Da li primjećujete slabljenje seksualnog nagona?" ($AS=1,45$), a kod ženskih ispitanika za varijablu 16 "Da li imate tendenciju da vas ljudi tretiraju kao bezlične predmete ili potpuno bezosjećajno?" ($AS=1,74$). Kod muških ispitanika najveća standardna devijacija je dobijena za varijablu 4 "Da li vam lako postaje biti dosadno

Tabela 1. Deskriptivna statistika rezultata za profesionalnu opterećenost u odnosu na spol ispitanika

Varijable Da li ...	Muški spol		Ženski spol	
	AS	SD	AS	SD
1 ste postali umorni ili iscrpljeni na kraju dana?	2,94	1,237	2,58	1,167
2 ste izgubili interes na poslu?	2,00	1,095	1,62	,976
3 ste izgubili ambicije u ukupnoj karijeri?	2,00	1,155	1,73	,956
4 vam lako postaje biti dosadno (provodim duge sate ništa značajno ne radim)?	2,10	1,274	1,73	1,068
5 ste postali pesimisti, kritičari ili cinični prema sebi i drugima?	2,16	1,186	1,75	,952
6 zaboravljate imenovanja, rokove ili aktivnosti, a ne osjećate zabrinutost zbog toga?	2,00	1,183	1,62	1,019
7 provodite više vremena sami, povučeni od prijatelja, porodice, kolega i poznanika?	1,97	1,140	1,73	,970
8 pojačane aktivnosti na poslu utiču na opšti nivo Vaše razdražljivost, neprijateljstva ili agresivnost?	2,35	1,253	2,15	1,226
9 Vaš smisao za humor postaje manje očigledan prema sebi ili prema drugima?	1,84	,820	1,61	,819
10 lakše postajete bolesni (gripa, prehlada, glavobolje)?	1,94	1,124	2,08	1,156
11 imate glavobolje više nego obično?	2,03	1,224	2,11	1,166
12 patite od gastrointestinalnih problema (bolovi u stomaku, hronične dijareje, ili kolitisa)?	1,90	1,136	1,68	1,079
13 se probudite sa osjećajem da ste izuzetno umorni i iscrpljeni i to najviše tokom jutra?	2,00	1,000	2,24	1,101
14 pronalazite načine da namjerno izbjegavate ljude koji vam ranije nisu smetali?	1,90	1,248	1,83	,845
15 primjećujete slabljenje seksualnog nagona?	1,45	,723	1,59	1,008
16 imate tendenciju da vas ljudi tretiraju kao bezlične predmete ili potpuno bezosećajno?	1,74	1,094	1,44	,670
17 smatrate da ne postizete ništa vrijedno u svom radu i da ste neefikasni u kreiranju bilo kakve promjene?	1,87	1,204	1,52	,772
18 smatrate da ne postizete ništa vrijedno u vašem privatnom životu ili ste izgubili spontanost u vašim aktivnosti?	1,58	,765	1,46	,771
19 provodite puno vremena u razmišljanju ili brizi o svom poslu, ljudima, budućnosti ili prošlosti?	1,94	,998	2,20	1,154
20 Jeste li na kraju poput „konopca“, pri čemu se čvor razveže ili puca potpuno?	1,77	1,087	1,79	1,068
Ukupan rezultat	39,39	15,257	36,58	12,378

(provodim duge sate ništa značajno ne radim)?” (SD=1,274), a kod ženskih ispitanika za varijablu 1 “Da li ste postali umorni ili iscrpljeni na kraju dana?” (SD=1,167).

U Tabeli 2. prikazana je distribucija rezultata za ukupan rezultat na Ček listi izgaranja kod edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka u odnosu na spol.

Tabela 2. Distribucija rezultata pojavljivanja profesionalnog opterećenja kod edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka u odnosu na spol

Vrijednosti	Muški spol		Ženski spol	
	N	%	N	%
20 - 30 (bez izgaranja)	11	35,5	27	38,0
31 - 45 (normalan skor karakterističan za one posvećene poslu)	10	32,3	32	45,1
46 - 60 (blago izgaranje)	7	22,5	8	11,27
61 - 75 (početak značajnog izgaranja)	2	6,5	4	5,63
80 (izraženo izgaranje)	1	3,2	0	0,0
Ukupno	31	100,0	71	100,0

Rezultati prikazani u Tabeli 2. su pokazali da stručnjaci muškog spola (35,5%) u najvećem procentu ne pokazuju izgaranje ili da pokazuju normalan skor karakterističan za one posvećene poslu (32,3%). Blago izgaranje ispoljava 22,7% (N=7) edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka muškog spola, početak značajnog izgaranja ispoljava 6,5% (N=2), dok samo jedan ispoljava značajno izgaranje. Edukacijsko-rehabilitacijski stručnjaci ženskog spola (45,1%) u najvećem procentu pokazuju normalan rezultat za svakoga ko radi naporno i ozbiljno s tim da se treba opustiti periodično. Također, njih 27 (38,0%) pokazuje da nema izgaranja, dok njih 8 (11,27%) ispoljava blago izgaranje. Početak značajnog izgaranja pokazuje 4 (5,63%) edukacijsko-rehabilitacijska stručnjaka ženskog spola. Razlika u ispoljavanju stupnja profesionalne opterećenosti između edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka muškog i ženskog spola ispitana je t-testom, a rezultati su prikazani u Tabeli 3.

Tabela 3. Razlike profesionalnog opterećenja između ispitanika muškog i ženskog spola

Muški spol		Ženski spol		t	df	p
AS	SD	AS	SD			
39,39	15,257	36,58	12,378	,981	100	,068

Analizom rezultata prikazanih u Tabeli 3. može se zaključiti da ne postoje statistički značajne razlike u profesionalnom opterećenju između ispitanika muškog i ženskog spola ($t=0,981$; $p=0,068$).

DISKUSIJA

Analizom rezultata može se zaključiti da ne postoje statistički značajne razlike u profesionalnom opterećenju između ispitanika muškog i ženskog spola ($t=0,981$; $p=0,068$). Dakle, može se zaključiti da se na uzorku ovoga istraživanja spol nije pokazao kao faktor značajan za ispoljavanje stupnja profesionalne opterećenosti edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka. Dobijeni rezultati nisu u skladu sa očekivanim jer se očekivalo da će edukacijsko-rehabilitacijski stručnjaci ženskog spola ispoljavati veći stupanj profesionalne opterećenosti. Naime, žene se smatraju pripadnicama nježnijeg, a samim tim i ranjivijeg spola. One vjerovatno teže podnose neuspjehe na poslu, koji su sastavni dio njihovog rada s osobama s posebnim potrebama. Posao edukacijsko-rehabilitacijskog stručnjaka zahtijeva mnogo truda i strpljenja prilikom postizanja minimalnih ciljeva, te bi se s obzirom na karakteristike ženskog spola moglo očekivati da one ispoljavaju veći stupanj profesionalne opterećenosti.

U ovom istraživanju spol se nije pokazao kao faktor koji utječe na pojavu profesionalne opterećenosti. Moguće je da je razlog ovakvih rezultata u vezi s činjenicom da se znatno veći broj žena školuje i zapošljava u edukacijsko-rehabilitacijskoj struci, što se potvrdilo i kroz uzorak istraživanja u ovom radu jer više od 70% uzorka čine žene. Sama činjenica da su žene sklonije, zbog svojih psihičkih osobina (empatičnost, spremnost za nošenje sa izazovima rada s osobama koje imaju teškoće u razvoju), birati ovo zanimanje vjerojatno u značajnoj mjeri objašnjava dobijene rezultate. Edukacijsko-rehabilitacijski stručnjaci ženskog spola su, i zbog osobina svoga spola, u stanju nositi se s izazovima koje struka pred njih postavlja. Također, drugi razlog za nepostojanje razlika u stupnju ispoljavanja profesionalne opterećenosti u odnosu na spol moguće je povezati i s profesionalnim znanjima i vještinama koje edukacijsko-rehabilitacijski stručnjaci oba spola posjeduju, a koji mogu biti protektivni faktor. Profesionalna znanja i vještine kao protektivni faktor profesionalne opterećenosti u budućim istraživanjima treba serioznije ispitati.

Neka druga istraživanja koja su ispitivala razlike u stupnju ispoljavanja profesionalne opterećenosti kod edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka ženskog spola u odnosu na grupu djece s kojom rade su pokazala da edukacijsko-rehabilitacijski stručnjaci ženskog spola, koji rade s djecom s autizmom, doživljavaju značajno viši nivo izgaranja i imaju opšte probleme mentalnog zdravlja u odnosu na edukacijsko-rehabilitacijske stručnjake ženskog spola koji rade s djecom s drugim smetnjama u razvoju (Vercambre et al. 2010; Zarafshan et al. 2013). S obzirom da se

naše istraživanje nije bavilo ovom problematikom postoji potreba u nekim budućim istraživanjima usmjeriti pažnju na navedeno i ispitati da li kod nas grupa djece s kojom edukacijsko-rehabilitacijski stručnjaci ženskog spola rade utječe na veći stupanj profesionalne opterećenosti.

Ograničenja ovog istraživanja su slab odaziv edukacijsko-rehabilitacijski stručnjaka pri anketiranju. Ispitanici nisu bili anketirani u isto vrijeme na istom mjestu uz verbalna pojašnjena upitnika koja su ispunjavala, pa je moguće da je bilo nedoumica oko odabira pravih odgovora. Kao još jedan od ograničavajućih faktora istraživanja je i moguća neprimjerenost korištenog mjernog instrumenta; možda bilo uputnije koristiti mjerne instrumente koji su namijenjeni isključivo za procjenu edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka. Ograničenje ovog istraživanja može biti i nepostojanje baze podataka sa spiskovima osoba koje su završile edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, kao ni postojanje strukovne organizacije – komore, koja bi okupljala stručnjake iz područja edukacijsko-rehabilitacijske znanosti, tako da su se prilikom anketiranja birale ustanove s najvećim brojem zaposlenih edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka.

Ipak, i pored uočenih ograničenja ovo istraživanje ima i svoje benefite, a koji se, prije svega, odnose na to da dobijeni rezultati mogu poslužiti za dalja istraživanja na ovu temu na području BiH, ali i šire. Također, dobijeni rezultati mogu poslužiti kao smjernica za jačanje i izgradnju pozitivnih radnih okruženja kao preduvjeta za uspješan rad članova radnog kolektiva.

ZAKLJUČAK

Na temelju dobijenih rezultata istraživanja možemo zaključiti da spol, na ovom uzorku istraživanja, nije utjecao na pojavu profesionalne opterećenosti kod edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka. Veće prosječne vrijednosti su dobijene kod ispitanika muškog spola u odnosu na ženski spol, ali se obje skupine ispitanika na osnovu vrijednosti aritmetičkih sredina mogu svrstati u skupinu s normalnim stupnjem pojave profesionalne opterećenosti. Statistički značajna razlika je bila blizu granice značajnosti, te bi stoga bilo dobro provesti istraživanje na većem uzorku i ponovo pratiti utjecaj ove varijable na pojavu profesionalne opterećenosti.

LITERATURA

1. Ajduković, M., D. Ajduković (1996), *Pomoć i samopomoć u skrbi za mentalno zdravlje pomagača*, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb
2. Arandžević M., I. Milić, A. Stanković, M. Nikolić (2013), "Zamor i premor kod radnika - Iskustva kod nas i u svijetu", *Medicinska revija*, 5 (4), str. 379-384.
3. Aroson, E., A. Pines, D. Kafry (1983), "Ausgebrannt", *Psychologie heute*, 10, str. 21-26
4. Backović, D. (2002), "Izgaranje i premor u profesionalnoj aktivnosti lekara", *Apollineum Medicum Aesculapium*, 1 (2-3), str. 53-57.
5. Boujut, E., A. Dean, A. Grouselle, E. Cappe (2016), "Comparative Study of Teachers in Regular Schools and Teachers in Specialized Schools in France, Working with Students with an Autism Spectrum Disorder: Stress, Social Support, Coping Strategies and Burnout", *J Autism Dev Disord*, 46 (9), str. 2874-2889.
6. Cecil, F., M. Christopher, N. B. William (2002), "Teacher Burnout In Special Education: The Causes and The Recommended Solutions from", *The High School Journal*, 86 (1), str. 36-44.
7. Cherniss, C. (1980), *Staff Burn-Out*, Job Stress in the Human Services, Sage Publications.
8. Delić, S. (2008), *Profesionalna opterećenost zaposlenika u ustanovama za osobe sa mentalnom retardacijom*, Magistarski rad, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Tuzla, Tuzla
9. Delić, S. (2016), "Povezanost profesionalne opterećenosti i pedagoško-psiholoških kompetencija prosvjetnih radnika koji rade u uslovima inkluzije", U: S. Potić (Ur.), *Tematski Zbornik radova međunarodnog značaja „Inkluzivna teorija i praksa“*, Novi Sad, str. 197-203.
10. Freudenberg, H. J., G. Richelson (1980), *Burnout: The-cost of & achievement*, Garden-City, NY: Doubleday
11. Galić, Ž., J. Škrinjar (2010), "Povezanost profesionalnog stresa i edukacijskih rehabilitatora i provođenja specifičnog programa rada sa djecom iz autističnog spektra", U: V. Đurek (Ur.), *Uključivanje i podrška u zajednici*, Školska knjiga, Zagreb, str. 333-340.
12. Gašpar, A., L. Košić, P. Karaman (2016), "Reakcije na stres kod edukacijskih rehabilitatora s obzirom na radno iskustvo", u: Zbornik radova (II dio) sa VII

- međunarodne naučno-stručne konferencije „Unapređenje kvalitete života djece i mladih”, str. 183-189.
13. Golombiewski, R. T., R. Munzenrider (1988), *Phase of Burnout: Developments in Concepts and Applications*, Praeger, New York
  14. Golombiewski, R. T. (1986), "The epidemiology of progressive burnout. A primer", *Journal of Health and Human Resources Administration*, 9, 16, 37.
  15. Hart, A. (2009), *The Burnout Checklist*, Arcadia, California. Preuzeto 05. 06. 2016. http://enrichmentjournal.ag.org/200603/200603_020_burnout_sb_test.cfm.
  16. Kilpatrick, A. O. (1989), "Burnout correlates and validity of research designs in a large panel of studies", *Journal of Health and Human Resources Administration*, 12, str. 25-45.
  17. Kristensen, T. S., M. Borritz, E. Villadsen, K. B. Christensen (2005), "The Copenhagen Burnout Inventory: A new tool for the assessment of burnout", *Work & Stress*, 19, str. 192-207.
  18. Leka, S., A. Jain (2010), *Health impact of psychosocial hazards at work: An Overview*, Institute of Work, Health & Organisations, University of Nottingham
  19. Maćešić-Petrović D., V. Žigić (2009), *Laka intelektualna ometenost razvojne i funkcionalne specifičnosti*, Fasper, Beograd
  20. Maslach, C. (1982), *Burnout: The cost of caring. Englewood Cliffs*, Prentice Hall, NJ
  21. Maslach, C., S. E. Jackson (1981), "The measurement of experienced burnout", *Journal of Occupational Behavior*, 2, str. 99-113.
  22. Maslach, C., & Jackson, S. E. (1984). Burnout in organizational setting, *Applied Social Psychology Annual*, 5, 133-153.
  23. Maslach, C., & Jackson, S. E. (1985). The role of sex family variables in burnout, *Sex Roles*, 12, 837-851.
  24. Maslach, C., S. E. Jackson (1986), *Maslach Burnout Inventory. Manual (2nd ed.)*. Palo Alto, Consulting Psychologia, CA
  25. Maslach, C., S. E. Jackson, M. P. Leiter MBI (1996), *The Maslach Burnout Inventory: Manual*, Palo Alto, Consulting Psychologists Press
  26. Popov S., B. Stefanović (2016), "Sindrom izgaranja i kognitivna emocionalna regulacija u profesiji defektologa", *Tematski Zbornik radova međunarodnog značaja „Inkluzivna teorija i praksa“*, Novi Sad, str. 284-291.

27. Roach, A. (2009), *Teacher Burnout: Special Education versus Regular Education Thesis*, Dissertations and Capstones, Paper 810. Marshall University
28. Sapolsky, R. M. (2004), *Why zebras don't get ulcers: the acclaimed guide to stress, stress related diseases, and coping*, Holt Paperbacks, New York
29. Schulz, P., W. Schlotz, P. Becker (2004), *Trierer Inventar zum chronischen Stress*, Hogrefe Verlag, Göttingen
30. Subotić, S. (2010), *Struktura stavova o inkluziji i sindrom izgaranja na poslu kod prosvjetnih radnika u Republici Srpskoj*, Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Novi Sad
31. Škrinjar, J. (1997), "Odnos zanimanja i strategija suočavanja i svladavanja burnout sindroma", *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 32 (1), str. 25-36.
32. Škrinjar, J., M. Lačen (1993) "Procjena profesionalne opterećenosti djelatnika u radu s osobama s mentalnom retardacijom", *Defektologija*, 29 (2), str. 115-123.
33. Vercambre, M. N., P. Brosselin, F. Gilbert, E. Nerrière, V. Kovess-Masféty (2010), "Individual and contextual covariates of burnout: a cross-sectional nationwide study of French teachers", *BMC Public Health*, 22 (4), str. 311-318.
34. Vićentić, S., M. Jašović-Gašić, A. Milovanović, D. Lečić-Tosevski, M. Nenadović, A. Damjanović, B. Dunjić-Kostić, A. A. Jovanović (2012), "Burnout, quality of life and emotional profile in general practitioners and psychiatrists", *WORK: A Journal of Prevention, Assessment, and Rehabilitation*.
35. Wikipedia (2017), Burnout, Preuzeto 16. 02. 2017. www.wikipedia.org
36. Zarafshan, H., M. R. Mohammadi, F. Ahmadi, A. Arsalani (2013), "Job Burnout among Iranian Elementary School Teachers of Students with Autism: a Comparative Study", *Iran J Psychiatry*, 8 (1), str. 20-27.

GENDER DIFFERENCES IN THE PERCEPTION OF BURNOUT SYNDROME AMONG EDUCATION AND REHABILITATION EXPERTS

Summary:

Stress and burnout syndrome of education and rehabilitation experts have been identified as a significant problem, so the subject of this research is focused on analyzing the gender impact on the occurrence of burnout syndrome in education and rehabilitation experts. The aim of the research was to examine whether there are any differences in the degree of professional burden of education and rehabilitation professionals in relation to gender. The study covered 102 educational and rehabilitation professionals of both sexes, 31 (30.4%) male and 71 (69.6%) female sex. Two measurement questionnaires were used for the assessment: a general questionnaire and a Check List of Burden. The results of the research have shown that gender does not affect the occurrence of professional burden of education and rehabilitation experts. The obtained results are not in line with the expected results because it was expected that female education and rehabilitation experts will have a higher level of professional burden. In the paper it was discussed about the results obtained, pointing to the limitation but also the advantages of this research.

Key words: stress; Burnout syndrome; education and rehabilitation experts; professional burden

Adresa autora

Authors' address

Almedina Mahmutović

Zavod za odgoj i obrazovanje osoba sa smetnjama u
psihičkom i tjelesnom razvoju, Tuzla

Milena Nikolić

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Univerziteta u Tuzli

almedina.mahmutovic15@gmail.com

milena.nikolic@untz.ba